

خویندنه وه کانی برپاری دادگای فیدرالی له باره ی پهرله مانی کوردستان

01-06-2023

نووسه ره کان

د. یاسین ته ها

کورتە : پاش (9) دانیشتن که پربوون له دادبینی و مشتومر، دادگای فیدرالی دهیم دیارترین برپاری په یوه ست به که یسه کوردیه کانی له پاش ریفراندۆمه وه (2017) ده رکرد. ئەمه پازده یه مین برپاری ئەمسالییه تی (2023) و به رده و امبوونی خولی پینجه می پهرله مانی کوردستانی به یاسایه کی نا کوک و دژی ده ستور ناساند و کو تایی به چاوه پروانی و گفتوگو یاساییه کان له و باره یه وه هینا.

پاش 9 دانیشتن که پربوون له دادبینی و مشتومر، دادگای فیدرالی دهیم دیارترین بریاری په یوه ست به که یسه کوردیبه کانی له پاش ریفرانده موه (2017) دهرکرد. ئەمه پازده یه مین بریاری ئەم سالی دادگاکه یه (2023) و بهرده وامبوونی خولی پینجه می په رله مانی کوردستانی به یاسایه کی ناکوگ و دژی دهستور ناساند و کو تایی به چاوه پروانی و گفتوگو یاسایه کان له وباره یه وه هینا.

بریاری دادگا که نزیکه ی 20 لاپه ریه، پره له رافه و شیکاری ورد و دریز و هه مه لابه نه سه باره ت پاساوه کانی ره تکرده وه ی یاسای ژماره 12 ی سالی 2022 ی دریزه دان به خولی پینجه می په رله مان که هه ندیک له و پاساوانه ش یاسا و په پره وی نیو خوی به رکاری خودی په رله مانی کوردستان، له گه ل ئەوه شدا دادگا پشتی به دهستوری عیراق به ستوو و له سه روو ئەویشوه چارنامه و ریکه وتنه جیهانیه کان. ئەم ورده کاریه ش زیاتر وه ک دوورخستنه وه ی گومانی به ئامانج کرتنی هه ریمی کوردستان و کو ت و به ندکردنی لیک دهریته وه که له ناوه ندی سیاسی و لای هه ندیک دهسته بزیریش له هه ریمی کوردستان بوچوونیک ی باوه.

برپاره که ی دادگای فیدرالی ستایشی زوری تیدایه بو ئازایی و ناوازه یی ئەزموونی یه که م هه لیزاردنی هه ریمی کوردستان له 1992، جگه له وه ش به روونی جهختی له دهستوری بوونی قهواره ی هه ریمی کوردستان کردوو هتوه، له گه ل پیداکرکردن له وه ی که له چوارچووه ی سیستمی سیاسی عیراق که په رله مانی و فیدرالی و دیموکراسییه، دهستوری فیدرال سایه و سییه ری به سه ر ناوه ند و هه ریمه کانی شه وه هیه. به م پییه ش وه ک ده قیک ی پته، برپاره که ی دادگا نه فه سیکی نه یارانه و ناحه زانه ی دهره ق به هه ریمی کوردستان تیدا نییه و بگره موجامه له شی تیدایه. دهرکرت ئەمه ش بکرتیه دهره فتیک بو تیپه راندنی ناکوکیه کانی په یوه ست به یاسای هه لیزاردن و چونیته تی نه جامدانی، هه روها بناخه ی بو نه ریتیک ی دهستوری نوئ له کوردستان و له سه رائسه ری عیراقیش داناوه که چیدیکه ته مه نی په رله مانی هه لیزاردراو دریز نه که نه وه و ریز له واده دهستوری و یاسایه کانی هه لیزاردن بگرن که ئەمه له به رزه وه ندی ئەزموونی هه ریمی کوردستانه که پییشینه ی زوری له گه ل دریز کردنه وه ی واده ی په رله مان دا هیه، هه ر به وه ی شه وه پاش تیپه ربوونی 31 سال به سه ر یه که م هه لیزاردن دا، تازه له کو تایی خولی پینجه می په رله ماندایه له کاتیکدا ده بوو ئیستا به ره و خولی هه شته م برؤش تابه.

هه رچه نده هه ولی زور دراوه که ده قی برپاره که ی دادگای فیدرالی پته ی و بئ گرفت بیت، به لام جگه له لیکه وته یاسایه که ی، کاریگه رییه سیاسییه کانی و شیوازی به کاریه نانی جیکه ی مشتومر و هه لوه سه ته له سه ر کردنه؛ یه که م جاره دادگایه کی فیدرالی له به غدا له باس و بابه تیک ی ته و او ناو خو پیدایه ببیته ناو بزویوان، ئەمه ش دهرکرت وه ها بوخوونیته وه که چیدی کوردستان به ته نیا چه قی بریار نییه سه باره ت چاره نووسی پرسه کانی خو ی، هه روها ده شیت ئەزموونی هاوشیوه له که یس و پرسی دیکه دا له ماوه ی داهاتوودا دووباره ببیته وه. هه روها به هو ی ئەوه ی برپاره که هه نگاوه په رله مانیه کانی پاش 6_11_2022 ی له هه ریمی کوردستان پووچه ل کردوو هتوه، ئیستا کوردستان به بئ کومسیون ماوه ته وه و بو دهر بازبوون له م بو شاییه یاسایه ی بو ی دروستبووه ده بیت به ناچار ی په نا بو کومسیونی فیدرالی ببات، ئەمه ش هه ر جو ریک له زه بره که به ر دامه زراوه کانی هه ریمی کوردستان ده که ویت له ئاست هاوشیوه کانیان له به غدا له کاتیکدا ئەزموونی هه لیزاردن له عیراق ده گه ریته وه بو 2005 و ماوه ی 13 سال له پاش ئەزموونی هه ریمی کوردستانه وه یه.

له سه ر ئاستی ده سه لاتی جیه جیکر دنی ش بریاری دادگا دهرگا ده کاته وه بو وروژاندنی پرسیار سه باره ت چاره نووسی ده سه لاتی جیه جیکر د (حکومه ت) که ئەویش شه رعیه تی له په رله مان وه رگرتوو ه. له کوردستاندا ده ستور نییه تاوه کو چاره سه ره کانی بو شایی و پیناسه ی حکومه تی "کار به ریکه ر" یه کلایی بکاته وه، به لام له نزیکترین نموونه دا که نموونه ی به غدا یه، دادگای فیدرالی له رافه به کی ده ستوریدا (2022 /121) سه باره ت ماده ی (1/64)؛ هه لوه شان وه ی په رله مانی به هو کار داناوه بو ئەوه ی حکومه ت ببیته "کار به ریکه ر"، له م دوخه شدا ئەرکی حکومه ت ده بیته راپه راندنی کاروباری روژانه، به تاییه ت ئەوانه ی مۆرکی خزمه تگوزارییان هه یه، به بئ ئەوه ی حکومه ت بتوانیت بریاری سیاسی و کاریگه ری جومگه بی وه ها بدات که لیکه وته ی ئاینده یی هه بیت، له چه شنی پیشتیاز کردنی یاسا، قهرز کردن، دامه زراندنی پله بالکان، به خشین له پۆسته کان و ... هتد، ئەمه ش ره نگه کیشه بو پینگه ی هه ریمی کوردستان له ئاستی به غدا له ئیستادا دروست بکات و ئەگه ریشی هه یه په یوه ندی هه ولیر و به غدا بخاته ژیر گوشاره وه.

ژماره به ک په رله مانتاری "راسته وه ی" چوارچووه ی هاوئا هه نگی شیعه دم و ده ست ئەوه یان وروژاند که حکومه تی هه ریمی کوردستان بووه ته کار به ریکه ر، به م پییه ش ده سه لاتی پیداکری و داواکاری و ریکه وتنی زوری له گه ل حکومه تی به غدا نه ماوه به تاییه ت له بواری به شه بودجه دا، ئەوانه شی له کیشه ناگه رین و له گه ل سه رکه وتنی ئەزموونی سوئانیدان، ره چاوی دوخی هه ریمی کوردستان ده که ن و برپاره که و لیکه وته کانی به بئ ده نگی به رپنده که ن، به تاییه ت که ئیستا گفتوگو کانی بودجه گه یشتوو نه ته قوناخیک ی ورد و هه ستیار و کردنه وه ی به ره یه کی دیکه ی مملانی و ناکوکی هه لئاگرن.

برپاره که ی دادگای فیدرالی له باره ی په رله مانی کوردستان له دوخیکدایه که کومه لیک کیشه ی دیکه له کوردستان و عیراقدا هه ن، دابه شبوونی نیو خوی به ره و قوولبوونه وه ی زیاتر رویشتوو و، ره خنه و گازهنده ی دهره کی له سه ر کوردستان له هه لکشانه، هه ره شه ی ئیران له باره گای هیزه کوردستانییه ئوپوزیسیونه کان سه ری هه لداوه ته وه، دو سیه ی هه نارده کردنه وه ی نه وتی هه ریمی کوردستان له ریکه ی تورکیا تووشی گرپی زور بووه و چاره نووسه که ی ناروونه، ئەم بارودوخه ش دهره فتیک ی سه باره ت ته وزیفکردنی خراپه بو برپاره که ی

دادگا که وهکو دهق کیشهی ئهوتوی نییه و زیاتر جه ختکردنه وهیه له کۆمهڵێک دهق و پرهنسیپی یاسایی سهبارهت وادهی ههلبژاردنهوه.